

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

103.— ՓԱՍՏ՝ ՊԱՀԱՆՁՔԻ. Երբորդ փաստը կը քաղենք Եկեղեցւոյ բնութենէն եւ անոր հաստատութեան ու կազմութեան պահանջքէն:

Քրիստոսէ հիմնուած Եկեղեցին պէտք ունի նաեւ հոգւոր միութեան, որ հաստատուի հաւատքի եւ շնորհաց հաղորդակցութեան մէջ: Ատով է որ Եկեղեցւոյ ամբողջ մարմինը իր գլխին հետ միաւորութեամբ կ'աճի աստուածային աճումով, իսկ այդպիսի զիաւորութիւն մը կրնայ վերադրուի միայն Քրիստոսի եւ ոչ երբեք առաքեալներէն մէկուն կամ միւսին:

Քրիստոսէ հիմնուած Եկեղեցին պէտք ունի զարմեալ որ Քրիստոսի ձեռքով կատարուած ճշմարիտ յայտնութիւնը ունենայ միութեան եւ ճշմարտութեան ապահովութիւնը: Իսկ ապահովութեան ձեւը չի կրնար տարբերիլ անոր քարոզութեան առաջին ձեւէն: Արդ, առաջին քարոզութիւնը եղաւ ոչ թէ միակ անձի մը, որպէսզի ան ալ պահէ թէ՛ անձամբ եւ թէ՛ իր յաջորդներուն ձեռքով, այլ եղաւ բոլոր առաքեալներուն որոնց հրաման տրուեցաւ նաեւ աշակերտիլ եւ ուսուցանել (Մար. ԻԸ 20) եւ անոնց տալ ճշմարտութեան հոգին (Յովհ. ԺԴ 17), ուստի հաւատքի ապահովութիւնը բոլոր առաքեալներուն համանշանայն կըրնայ պատկանիլ, թէ՛ իրենց եւ թէ՛ իրենց յաջորդներուն, եւ ոչ միակ անձի մը:

Քրիստոսէ հիմնուած Եկեղեցին պէտք ունի նաեւ արտաքին միջոցներով՝ մասնակարարութեան, պաշտօնեաներու եւ կարգերու, պաշտամունքի ձեւերու, ծէսերու, արարողութեանց եւ այլն, որոնք ամէնքը միասին կը կազմեն հաստատացեալներու պաշտօնէից տեսչութիւնը: Արդ, տեսչութեան աշխատի գործ մը իր բնութեամբը

տեղական է եւ պէտք է հետեւի տարբերութեանց, սովորութեանց եւ լեզուներու, եւ յարմարութեան մէջ ըլլալ քաղաքական բաժանումներու, այնպէս որ այս բոլորը ոչ հնարաւոր կ'ըլլար եւ ոչ օգտակար՝ եթէ արտաքին իրերու տեսչութիւնը կախեալ ըլլար միակ անձի մը կամքէն կամ իշխանութենէն. մասնաւոր եթէ աւելցնենք եւս ընդհանրականութեան յատկութիւնը որով Քրիստոսի Եկեղեցին սահմանուած է յարմարիլ տեղեկաց համանշանայն:

Ասիկա նկատի ունենալով է որ առաքեալը միութեան կարեւորութիւնը հրամայած ասեալ կ'ըսէր. «Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն» (Եփես. Դ 6), եւ ոչ թէ մէկ արարչութիւն, մէկ մատակարարութիւն, մէկ տեսչութիւն:

Հսովմէականներուն պահանջած միութիւնը այս վերջինը կը դիտէ, ինչ որ չպատուիրեց Քրիստոս, եւ այդ պատճառաւ պէտք չունէր անկեա ցոյց տալ որ մէկը միայն ըրար հսկող եւ տեսուչ բովանդակ Եկեղեցիին վրայ:

104.— ԱՌԱՔԵԼՈՅ ԳՈՐԾԵՐԷՆ ՓԱՍՏ. Զորբորդ փաստը կը քաղենք առաքեալներէն: Յիսուսի մահէն վերջի գործերէն, որոնք պատմուած են Աւետարանին մէջ, եւ առաքեալներու բոլոր գործերուն եւս զրննութենէն:

Եթէ իսկապէս բոլոր Առաքեալները Քրիստոսէ առած չէին հաւասար իշխանութիւն, եւ եթէ միայն Պետրոս էր ժառանգը Քրիստոսէ հաստատուած իշխանութեան, հարկ էր որ, երբ ոչ եւս էր Քրիստոս եւ առաքեալները սկսած էին Քրիստոսէ հրամայուած քարոզութեան գործը, միայն Պետրոս լինէր հրամանատար եւ կարգադիր ա-

մէն բանի, ինչպէս էր Քրիստոս իր ատենին, եւ որ բոլոր առաքելները ամէն բանի համար եւ ամէն բանի մէջ Պետրոսէ կախում ունենային եւ առանց Պետրոսի ոչինչ ըլլար: Արդ, ընդհակառակն՝ կը տեսնենք որ Քրիստոսի յարութեան ատեն հազիւ թէ խօսքը կ'ըլլայ Պետրոսի եւ բոլոր յարաբերութիւնները կը կատարուին Քրիստոսի եւ բոլոր առաքելներուն միջեւ հաւատարմապէս: Իսկ Քրիստոսի համարքումէն ետքը դարձեալ առաքելներն են որ կը գործեն համախումբ ժողովով եւ ոչ թէ Պետրոս միայնակ կը գործէ իր իշխանութեամբ: Մատաթիայի ընտրութեան ատեն, միասին կը կացուցանեն երկու ընտրելները եւ վիճակ կը ձգեն անոնց վրայ (Գործք Ա 23-26), սարկաւազաց ընտրութեան ատեն երկուստեանները կը կոչեն աշակերտներու բազմութիւնը եւ կը կատարեն գործը (Գործք, 2 2-8), երբ առաքելները լուր կ'առնեն թէ Սամարիայ մէջ ալ ընդունած են Աստուծոյ խօսքը՝ անոնց կը զրկեն Պետրոսն ու Յովհաննէսը (Գործք, Է 14), երբ Պետրոս կը մկրտէ Կուռնելիոսը եւ ուրիշ հեթանոսներ, Երուսաղէմ դարձած ատեն հաւատացեալ Հրեաներ կը խորշին անկէ ու Պետրոս անոնց առջեւ ինչզինք կը պաշտպանէ (Գործք, Ժ 48-49 Ա 4): Այս բոլոր պարագաները գորս յառաջ բերին, ցոյց կու տան թէ Քրիստոս Պետրոսը զլուի չէր կարգած միւս առաքելներուն վրայ: Որովհետեւ եթէ այդպիսի գերազոյն իշխանութիւն մը ունեցած ըլլար, անկարելի է որ որեւէ կերպով ակնարկութիւն չըլլար այդ մասին՝ երբ պարագաները նման յիշատակութիւն մը պահանջէին:

105.— ՓԱՍՏ՝ ՍՈՎՈՐՈՒԹԵՆԷ. Հինգերորդ փաստը կը քաղենք խօսքերէն, սոմարիթիւններէն եւ ջրխտոնէութեան առաջին դարերու մէջ յիշատակուած բոլոր աւանդական եւ պատմական գործերէն: Շատ երկար պիտի ըլլար մէջբերել նախնեաց բոլոր գործերն ու խօսքերը: Սակայն յայտնի է եւ ստույգ թէ բացի Պետրոսի մասին քանի մը ներբողական խօսքերէ է եւ Հռոմայ Աթոռին նախապատուութեան մասին քանի մը դիպուածներէ՝ Պետրոսեան գլխաւորութեան փատագովները չեն կրցած իրենց ի

նպաստ որոշ եւ մեկին ապացուցութիւններ ընել: Մինչդեռ Եկեղեցւոյ իշխանութեան եւ Եկեղեցւոյ կենսական շահերու, ինչպէս եւ Եկեղեցւոյ կազմութեան խնդիրներու մէջ կարելի չէ զոհանալ կարծիքներով կամ կամայական մեկնութիւններով. այլ պէտք է աւելի յայտնի դիւրք բռնել եւ աներկմիտ ոգիով խօսիլ: Ամէն ընկերական մարմիններու մէջ իշխանութիւնը պայման է օրինականութեան, եւ ինչպէս գիտենք պարզապէս թէ առաքելներուն տրուած է իշխանութիւն, նոյնքան պարզ կերպով պէտք էր ապացուցանել թէ այդ իշխանութիւնը առաքելներուն չէր տրուած՝ այլ Պետրոսի, եւ թէ առաքելներուն ըստած էր որ պարտին Պետրոսը ճանչնալ Քրիստոսի տեղը:

106.— Ուստի, եպրակացելով, կ'ըսենք թէ Հռովմէական ենթադրութեան պատկանողները ապացուցական փաստեր չունին Պետրոսի՝ միւս առաքելներուն վրայ իշխանական գլխաւորութիւնը ապացուցելու համար, եւ թէ՛ վարչական կազմակերպութիւնները եւ օրինական ու արտաքին կարգադրութիւնները այնպիսի բաներ են, որոնց մասին հնար չէ բան մը հաստատել գուշակական մակարբերութիւններով, այլ պէտք է ունենալ բացայայտ եւ պարզ օրէնսդրութիւններ: Իրատեւքը պարտք կը ծնի, եւ պարտքերը միշտ ծանրութիւն են, որոնք աներկարայ եւ ստույգ ապացուցութեամբ միայն կրնան ընդունելի ըլլալ:

Մենք այս մասին աւելի բան մը չենք ըսեր եւ կ'անցնինք Հռովմէական ենթադրութեան շատապօղիներու փաստերու լուծման աշխատանքին: Անոնք յառաջ կը բերեն Ս. Գրոց բոլոր այն խօսքերը՝ որոնց մէջ Պետրոսի անունը կը հանդիպի. եւ որովհետեւ անհնար է նոյնքան ընդարձակօրէն հետեւիլ իրենց խօսքերուն, այս պատճառաւ յառաջ կը բերենք անոնցմէ գլխաւորները եւ համառօտ կու տանք անոնց լուծմունքը:

107.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ. ՄԱՏԹԻՈՍԻ ԺԱ ԳԼՈՒԽԵՆ. Իբրեւ սրահկութիւն նախ յառաջ կը բերուի այն խօսքը, զոր արտասանեց Յիսուս, երբ Պետրոս իրեն բաւ-

«Դու ես Բրիտանո, Որդի Աստուծոյ կենդանոց»։ Ասոնք են Յիսուսի խօսքերը. «Եւ ես քեզ ասեմ, զի դու ես վէմ, եւ ի վերայ այդք վիմի շինեցիք զկեղեցի իմ, եւ դժբախտ զժողովոց զնա մի՛ յաղթահարեցեանք, եւ ասց քեզ փականս արքայութեան երկնից. եւ զոր միանգամ կապեացես յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս. եւ զոր արձակեացես յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս» (Մատթ. ԺԶ 18-19)։ Հակառակորդներու փառսերուն մէջ ամենէն բացայայտ կարծուածը այս է, բայց այն ալ շատ անբաւական է ապացուցանելու համար թէ Պետրոս առաքելական գերագոյն իշխանութիւն մը ստացած է ։

Վկայութեան առաջին մասին մէջ, զդու ես վէմ» բառերը մեր Թարգմանութեան մէջ կ'երևի թէ յառաջ բերուած են յունական Թարգմանութենէն, ուր նոյն կնիքա բառը հաւասարապէս կը նշանակէ Պետրոս և վէմ. լատիններէն Թարգմանութեան մէջ Բրիտանոսի խօսքերը այսպէս են. «Դու ես Պետրոս, եւ ի վերայ այդք վիմի...» եւ այլն։ Պետրոս եւ պետար տարբեր են իրարմէ ըստ սեռի եւ նշանակութեան։ Պետրոս յատուկ անունն էր վէմի շինութիւնը ուրիշ տեղ ևս կը գտնուի մեր Թարգմանութեան մէջ. «էր Անդրէաս, եղբայր Սիմոնի վէմի, մի յերկուց անտիւ», «Եւ ասէ ցնա մի յաշակերտաց նորա Անդրէաս եղբայր Սիմոնի վէմի» (Յովհ. Ա 40, 28), «մինչ երկու տեղերն ալ Աստին ունի «Սիմոնի Կեփայի» եւ Յոնը ու Լատինը՝ «Սիմոնի Պետրոսի», ինչպէս կը տեսնենք մեր մէջ ևս Թարգմանուած ուրիշ շատ տեղեր. «Պատասխանի նմա Սիմոն Պետրոս» (Մատթ. ԺԶ 16), «Պատասխանի կտ նմա Սիմոն Պետրոս» (Յովհ. Ժ 69), «Ասէ ցնա Սիմոն Պետրոս» (Յովհ. ԺԳ 6-9, 24-36), եւ ուրիշ տեղեր՝ ուր Աստին միշտ ունի «Սիմոն Կեփաս» եւ հնար էր մերինին մէջ Թարգմանել «Սիմոն վէմ», ինչպէս վերոյիշեալ տողերուն մէջ։ Յայտնի է ուրեմն թէ Բրիտանոս չըսեր Պետրոսի. «Դու ես վէմ», այլ՝ «Դու ես, Պետրոս», որպէս թէ ըսէր. «Բնք ասեմ, Պետրոս», ինչպէս կը գտնենք ուրիշ տեղեր ըստած՝ Պետրոսի խոստովանութեան նմանօրինակ պարագայ մը մէջ (Ղուկ. ԻԲ 34) ։

Սա եւս պէտք է աւելցնել թէ եթէ Բրիտանոս ուզած ըլլար ըսել թէ Պետրոսը վէմ է, յաշիգը նախադասութեան մէջ պիտի ըսէր. «Եւ ի վերայ քոյ եւ ոչ թէ զմ վերայ այդք վիմի», վասնզի խօսքին երկրորդ դէմքէն երրորդի փոխուելովը ենթական ալ կը փոխուի երկու նախադասութեանց մէջ։

Այդ կէտը լաւ ըմբռնեցին նախկին դատերու սուրբ հայրերը, որոնք առ հասարակ Այդք վիմի խօսքը մեկնեցին կամ Բրիտանոսի աստուածութեան դաւանութեան վրայ, ինչպէս կը տեսնուի Կիւրեղ Աղեքսանդրացիի, Տերառուղիանոսի, Կիպրիանոսի, Գրիգոր Նիսացիի, Յովհան Ոսկեբերանի, Հիւլարիոսի, Հերոնիմոսի, Օգոստինոսի եւ ուրիշ շատ հայրերու գրքերուն մէջ, որոնց վկայութիւնները չեն կրնար կասկածելի ըլլալ Հռոմէականեանքուն առջեւ ալ ։

Ուստի ակնյայտնի է թէ Բրիտանոսի խօսքին համեմատ, եկեղեցին Պետրոսի վրայ շինուած չէ, այլ՝ Բրիտանոսի աստուածութեան կամ Բրիտանոսի աստուածութեան դաւանութեան վրայ, զի առանց ասոր չկայ Բրիտանոսի եկեղեցի։

108.— ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ. Բրիտանոսի խօսքին երկրորդ մասը, «փականք արքայութեան», աշիւն աւելի կը նշանակէ քան կապելու եւ արձակելու իշխանութիւնը, որ միայն Պետրոսի չէր արուած, այլ նաեւ բոլոր առաքելներուն՝ ինչպէս ցոյց տուինք արդէն (Մատթ. ԺԼ 38, Յովհ. Ի 22). իսկ փակամբ բառը անսովոր չէ Բրիտանոսի այլաբանական եւ առական խօսքերուն մէջ, ինչպէս Փարիսեցիներու ըսած մէկ խօսքին մէջ. «Զի Թաքուցանէք զփականտ դիտութեան. դուք ոչ մտանէք եւ որ մտանելոցն են՝ արձակու» (Ղուկ. ԺԱ 52) ։

Բրիտանոսի բոլոր խօսքերուն առիթով պէտք է նկատել թէ Պետրոսի դաւանութիւնը ի դիմաց առաքելաներուն էր եղած, ու Յովհաննէս նոյն դաւանութեան կրկնութիւնը առաքելներուն անունով ըսուած կը պատմէ. «Տէ՛ր, առ ո՞վ երթիցուք. բանս կենաց յախտենականաց ունիս։ Եւ մեք հաւատացաք՝ եւ ծանեաք՝ եթէ դու ես Բրիտանոս որդի Աստուծոյ» (Յովհ. Զ 69-70), ու

բով եւ Քրիստոսի պատասխանը, երանութիւնը եւ իշխանութեան խոստումը ըստած են ոչ թէ Պետրոսի անձին, այլ Պետրոսի դէմ, բոլոր առաքելոց, ինչպէս որ կարգէն յայտնի է. որով Պետրոսի խոստացուած իշխանութիւնը՝ «եւ տաց քեզ...» (Մտթ. ԺԶ 19) տրուած կ'ըլլայ ամէնուն միանգամայն՝ «Ջոր կապեցէք ... զոր արձակիցէք ...» (Մտթ. ԺԸ 18) :

109.— ԴԱՐՁԵԱԼ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.
Ըստածներուն վրայ պէտք է աւելցնել թէ եթէ Քրիստոս այս բառերով նշանակած ըլլար Պետրոսը իբրեւ գերագոյնը առաքելներուն, եւ աստիճանով բարձրագոյն քան անոնք, այսինքն՝ իբրեւ նոյն Քրիստոսի իշխանութեան միակ փոխանը, անուշառ առաքելները եւս իմացած պիտի լինէին ու այն ատեն ի գուր պիտի ըլլար անոնց՝ վիճիլ կամ հարցնել թէ ո՞վ պիտի ըլլար մեծը իրենց մէջ (Մտթ. ԺԸ 1, Մարկ. Թ 22), ու ոչ ալ Զերթեայ որդիքը Քրիստոսէ պիտի խնդրէին որ իրենց տրուէին առաջին աթոռները Աստուծոյ արքայութեան մէջ, այսինքն աջակողմեան եւ ձախակողմեան նախաթոռները (Մարկ. Ժ 37, Մտթ. Ի 21) : Այսպիսի խնդրներ կը լինէին ոչ միայն անուղի, այլ եւ քնդդէմ պատուութեան եւ քնդդէմ մտաց. եթէ արդէն գլխաւորութիւնը խոստացուած կամ արդէն տրուած էր Պետրոսի, այն ատեն Քրիստոս պիտի չրտէր՝ «Ոչ նոյնպէս իցէ եւ ի ձերում միջի» (Մարկ. Ժ 43, Թ 34 Մտթ. Ի 26, ԺԸ 3), այլ՝ պիտի յայտնէր թէ այդ նախաթռութիւնը տրուած էր արդէն Պետրոսի : Ընդհակառակն, Քրիստոս Երկրաստաններուն խոստացաւ հաստատար աթոռներ՝ հաստատար դատողական իշխանութեամբ (Ղուկ. ԻԲ 30) :

110.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒԻ ԻԱ ԳԼՈՒԽԵՆ՝ Հակառակորդներու փաստներուն երկրորդը կը հիմնուի սիրոյ երեք վրկայութիւններուն վրայ՝ զորս Պետրոս տրուաւ, եւ Քրիստոսի երեք պատասխաններուն վրայ : «Արածեա՛ր զգառինս իմ, արածեա՛ր զոչխարս իմ, արածեա՛ր զղչխարս իմ» (Յովհ. ԻԱ 15-17) : Ըստ հակառակորդնե-

րու մեկնութեան, այս վկայութիւններուն զօրութիւնը կը հիմնուի «արածեա՛ր քառին վրայ, որ ըստ Ս. Գրոց, կը նշանակէ իշխան լինիլ» եւ «զառն» ու «ոչխար» բառերուն վրայ եւս, որոնց մէջ հակառակորդները կ'ուզէին պատկերացուած տեսնել Եկեղեցւոյ հաստացեալներն ու պաշտօնեաները, հետեւաբար եղբակցներ՝ թէ Պետրոս Քրիստոսէ կարգուած է հովիւ՝ հօտին եւ հովիւներուն միանգամայն :

Ո՛, մէկ դժուարութիւն կայ «արածեա՛ր քառը իշխանութեան իմաստով առնելուն մէջ, թէ եւ շատ սովորական առում մը չէ ան նոր Կոսկարանի համար : Սակայն ան երբեք առնուած չէ գերագոյն իշխանութեան իմաստով, այլ՝ միշտ իբրեւ սովորական իշխանութիւն կամ պաշտօնէութիւն ժողովուրդին վրայ» որ ոչխարներու հօտին մէջ կը պտուկեցանայ, վասնզի ինքն Պետրոս է որ կ'ըսէ բոլոր եղէցներուն. «Արածեցէ՛ք՝ որ ի ձեզ հօտդ է Աստուծոյ» (Ա. Պետր. Ե 2) : Սակայն օչ երբեք ընկալ բառը առնուած է հովիւի իմաստով, որպէսզի իշխանութեան վրայ խօսած ատեն կարենանք ըսել՝ թէ ոչխարները առաքելներն են եւ Պետրոս հովիւ է հովիւներուն, այսինքն առաքելներուն :

Բայց սիրոյ երեք վկայութիւններուն եւ արածելու երեք հրամաններուն նպատակը կամ իմաստը պարզական է եւ հաստատապէս այդպէս մեկնաբանուած է ամէնեւն : Պետրոս իր երեք յայտնի ուրացութիւններովը կորուսած էր Քրիստոսէ ընդունած շնորհները, մինչ միւս առաքելները ուրիշ տեղ փախած եւ պահուած՝ ինքզինքնին Քրիստոսէ բաժնելու համար ոչինչ ըրած էին յայտնապէս եւ դրականապէս : Յայտնի է որ ուրացութիւնները պէտք է յայտ խոստովանութեամբ քաւուին : Եւ, թէ այս էր միայն հարցումներուն նպատակը՝ յայտնի է պատմութեան կարգէն. որովհետեւ «տրամեցաւ Պետրոս զի ասաց ցնա երկոց թէ սիրեմք զիս» (Յովհ. ԻԱ 17), յիշեց առաջին համարձակ խոստումները եւ ուրացութիւնները եւ միայն թէ մի գուցէ նմանօրինակ բան մը տեղի ունենայ իր մասին, ու այս պատճառաւ այլեւս խորտաւար չէր ըսեր թէ «թէպէտ եւ ամենեքեան զայն թակղին ի քէն,

առկային եւ ոչ դայթակղեացաց» (Մտթ. ԻՁ 33), այլ խոնարհաբար կ'ընէր. «Ճէ՛ր, դու գամենայն դիտես եւ զամենայն ճանաչես, եւ եթէ տիրեմ զքեզ» (Յովհ. ԻԱ 17)։ Արդ, Բրիտտոս պարզապէս Պետրոսի կը վերադարձնէ արգէն տաացած իշխանութիւնը եւ միանդամոյն կը խրատէ որ այլեւս միայն խօսքով չյայտնէ իր սէրը, այլ նաեւ արդեամբ եւ գործով, տոկալով դժուարութեանց եւ հաւատարիմ լինելով կենօք չափ՝ պաշտօնունքին տարածման, դառներուն եւ ոչխարներուն արածման՝ որ առաքելական զաշտօնն է։ Ան կ'ըսէ. «Այլ անցիւն քեզ պատի եւ տարցին ուր ոչն կամ իցիս», ու այս խօսքերը դուշակութիւններ էին, ճշմանակեալ թէ որով մահուամբ փառաւոր առնիցէ ղկտուած» (Յովհ. ԻԱ 18-19)։

111.- ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆԻՆ՝ ՂՈՒԿԱՍՈՒ ԻՐ ԳՂՈՒԽԵՆ. Բրիտտոսի խօսքերէն երրորդը զոր հակառակորդներ մէջ կը բերեն իրբեւ փաստ Պետրոսի պիաւորութեան, վերջին ընթրիքէ ատեն բնութեն է. «Սիմոն, Սիմոն, ահա սատանայ խնդրեաց զքեզ խաբարելի իրբեւ ղցորտան. այլ ես աղաչեցի վասն քո՝ զի մի պահասցեն հասարք քո. եւ դու երբեմն դարձցիս եւ հաստատեցես ղեղբարս քո» (Ղուկ. ԻԲ 31-32)։ Այս է այն խօսքը, որ յառաջ կը բերուի ոչ միայն իբր փաստ Պետրոսի պիաւորութեան, այլեւ վերջերս իրբեւ հիմ նոր վարդապետութեան մը, թէ Հովովի պապը անձնապէս եւ անանձնապէս անխալ է երկրի վրայ։

Արդ, Բրիտտոսի այդ խօսքին իմաստը պարզ է չառ եւ անհնար է անոր տայ ընդհանուր եւ օրինական կարգադրութեան մը նշանակութիւնը։ Բրիտտոս կը գուշակէ Պետրոսի երեք ուղարկումները եւ աւետարանիչները համաձայնութեամբ կը պատմեն այդ գուշակութեան կատարումը։ Այդ ուղարկութեանց հետեւանքն էր Պետրոսի վերջնական անկումը եւ բաժնուիլը Բրիտտոսի. եւ միւս առաքելականներուն՝ որոնք Պետրոսի եղբայրներն էին՝ գայթակղութիւնը, որովհետեւ յայտնի եւ հրապարակային ուղարկութիւնը պիտի գայթակղեցնէր զանոնք որ միայն փախելով եւ պահուելով ազատեի էին

Բրիտտոսի դէմ յայտնապէս գործելէ կամ խօսելէ։

Բրիտտոս, պիտի Պետրոսի վրայ, կ'ըսէ թէ ինք բարեխօս պիտի ըլլայ իրեն համար Հօրը առջեւ, որպէսզի ի սպաս չկորսուի Պետրոսի հաւատքը եւ կործանման մէջ չմնայ, այլ կանգնի նորէն օւղարկութեան անկումէն եւ իր զղջումովը բժշկէ եւ շինէ ու հաստատէ իր գայթակղած եղբայրներուն սիրտերը։ Արդ, Բրիտտոսի այս խօսքերը ոչ միայն օրինադրական ոչինչ չեն պարտաւակեր եւ լոկ պատմական են, այլ նաեւ ինչ որ պարտանակեն, թէ պատմական, թէ բարոյական եւ թէ ուրիշ կերպ, աւելի ստորնացուցիչ են Պետրոսի համար՝ իրբեւ իր վարդապետէն բաժնուող եւ իր եղբայրներուն գայթակղութեան պատճառ եւ զած անձ մը։ Արդարեւ տարօրինակ բան է գայթակղութեան քարը իբրեւ վէճ հաստատութեան ցոյց տալ։ Իսկ Պետրոս ուրիշ անգամ ալ չդադրեցաւ. գայթակղութեան պատճառ ըլլալէ, որովհետեւ Անտիոքի մէջ ալ ժողովական վճիռէն ետքս զոր առաջնայնէրը արտասանած էին Երուսաղէմի մէջ՝ թիպաութիւնը դարձեցնելու եւ հեթանոսներուն հետ խառնելը ջնջելու համար, Պետրոս նորէն ինքզինք հետու կը պահէր անոնցմէ. «Եւ կեղծաւորեցան ընդ նմա եւ այլ Հրեայքն, մինչեւ Բառնաբաս անգամ խոնարհեցաւ ի նոցա կեղծաւորութիւն» (Գաղատ. Բ 13), ու գայթակղութիւնը պիտի աստատանար՝ եթէ Պօղոս ամէնուն առջեւ չհակառակէր ատոր (Գաղատ. Բ 14)։

112.- ՄԻ ՀՈՒԿԻ. Հակառակորդները կը պնդեն թէ Բրիտտոսէ Հիմնուած Եկեղեցին երկրի վրայ իրեն մէջ հովիւ պէտք է ունենայ, ուստի եւ Բրիտտոս ցոյց տուած պէտք է ըլլար թէ ո՞վ էր այդ մէկ հովիւը. արնպէս որ, եթէ Պետրոս չէ այդ մէկ հովիւը, հարկ է ուրիշ մը ցոյց տալ։ Բովանդակ Աւետարանին մէջ Պետրոսէ զատ ուրիշ մը չերեւի յարմար այդ հովիւութեան. իսկ Բրիտտոսի այն խօսքը, որուն վրայ կը հիմնեն հակառակորդները իրենց տեսութիւնը, հետեւեալն է. «Նաեւ այլ ես ոչխարք են իմ, որ ոչ են յայտ գաւթէ, եւ զայն եւս պարտ է իմ ամէն այսր. եւ ձագ-

նի իմում լուրջնե և ևեղիցն մի հօտ և մի հովիւ» (Յովհ. Ժ 16)։ Քաջայայտ է սա-
կայն թէ Աւետարանի այդ խօսքին մէջ եռ-
վիւ բառը կը նշանակէ Քրիստոս միայն-
ինքն իսկ է որ բռած է. «Եւ եմ հովիւն քաջ»
(Յովհ. Ժ 11)։

Երբ Քրիստոս կ'ըսէ թէ ինքն է միակ
հովիւր Եկեղեցւոյ բովանդակ հօտին, և
երբ չըսեր թէ պիտի թողու այդ միակ հով-
ւութիւնը կամ ուրիշին պիտի յանձնէ զայն,
երբ կ'ըսէ թէ ինքը անձնապէս պիտի լինի
և մնայ հովիւ Եկեղեցւոյ ու բոլոր ոչխար-
ները որոնք Եկեղեցւոյ գաւթէն դուրս են՝
պիտի լսեն անոր Աւետարանին ձայնին և
պիտի խառնուին Եկեղեցւոյ մէկ հօտին, ա-
յա կրնանք հետեցնել թէ Եկեղեցւոյ բուն
միութիւնը այն է՝ որուն գլուխը Քրիստոս
է, և ոչ թէ ուրիշ որեւէ միութիւն՝ որ ա-
ռաքեալներէն մէկուն կամ Քրիստոսէ տար-
բեր անձի մը կը տանի. վասնզի Քրիստոս
իրմէ ետքը Եկեղեցւոյ մէջ դրաւ ճնախ դո-
ւաքեալուն՝ և յետոյ ուրիշներ, ոչ թէ նախ
զՊետրոս և ապա առաքեալները։

113.— ԱՆՈՒՆԻ ՓՈՓՈՅՈՒԹԻՒՆ.—
Պետրոսի անունին փոփոխութիւնը յառաջ
բերելով, հակառակորդները կը կարծեն
փաստ մը ևս դառած ըլլալ իրենց պնդու-
մին. «Հայեցեալ ընդ նա Յիսուսի՝ ասէ-
դու ևս Սիմոն որդի Յովնանու. դու կոչեա-
ցիս Կեփա», որ թարգմանի Պետրոս»։ Նոյ-
նին կ'ակնարկեն նաեւ սա միւս խօսքերը.—
«Եւ եզ անուն Սիմոնի՝ Պետրոս» (Մարկ. Ա
16)։ «ՉՍիմոն՝ զոր ևս Պետրոս անուանե-
աաց» (Ղուկ. Զ 14)։ Արդ, Պետրոս անունը
յուշարէն պետքա բառէն է, որ կը նշանակէ
վեմ. իսկ վէմը նշանակ է հիփին հաստա-
տութեան, ու հաստատութեան հիմը նոյն
է զԱւետարանի ևս զերազոյն իշխանու-
թեան հետ. ուրեմն այս է ահաւաստիկ հա-
կառակորդներու պատճառաբանութեանց
ընթացքը։

Սակայն անունի փոփոխութիւնը չի կըր-
նար որեւէ նշանակութիւն ունենալ, վասն-
զի ոչ միայն Յովնանեան Սիմոնի անունը
Պետրոսի փոխուեցաւ, այլ Քրիստոս միւս-
ներուն անուններն ալ փոխեց, ինչպէս Յա-
կոբոս և Յովհաննէս Ջերեթեան եղբայր-

ներունը, որոնք կոչեց Բաներեպէս, որ է
«Որդիք Որոտման»։ Ուստի անուան փոփո-
խութիւնը իշխանութեան պարագայ չի
կրնար նշանակել, վասնզի օրէնք կամ սովո-
րութիւն չկայ որ իշխանութեան մը կանչը-
ւողները այդ իշխանութեան նկարագրին
համաձայն կամ համապատասխան անունը
ներով կոչուին։ Բայց թէ ինչո՞ւ Սիմոն
Պետրոս կոչուեցաւ, անլոյծ է այդ հարցը
ցորչափ Աւետարանը բան մը չըսեր այդ
մասին։ Սիմեոնի կերպով կարելի է հար-
ցնել թէ ինչո՞ւ Ջերեթեան եղբայրները
Բաներեպէս կոչուեցան. եթէ պատասխան
ուի թէ այդպէս կոչուեցան իրենց բնաւո-
րութեանը համար, այն ատեն նոյնպիսի
հետեւութիւն մըն ալ Պետրոսի՝ պարագա-
յին պիտի ընենք։ Բայց մենք չենք ուզեր
մտացածին մեկնութիւններ ընել, այլ հաս-
տատուն փաստեր կը փնտռենք Եկեղեցւոյ
իշխանութեան մասին։

114.— ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ.— Հա-
կառակորդները դիտել կու տան թէ աւե-
տարանիչները Մարկոս (Դ 16), Ղուկաս
(Զ 14), Յովհաննէս (ԻԱ 2) առաքեալներու
անունը յիշատակած ատեն միշտ և հաստա-
տապէս Պետրոսը ամենէն առաջ կը յիշեն.
իսկ Մատթէոս աւելի յայտնագոյն կերպով
կ'ըսէ. «Առաջին Սիմոն՝ անուանեալն
Պետրոս» (Մատթ. Ժ 2). ուրեմն և Պետ-
րոս ունի գերագոյն իշխանութիւն մը միւս
առաքեալներուն վրայ։

Սակայն հարկ է նկատել թէ առաջին ի-
նելը իշխանութեամբ միւսներէն դերի վեր
լինել չէ, այլ միայն կարգաւ միւսներէն ա-
ռաջ ըլլալ, որովհետեւ առաջինի մը գոյու-
թեան փաստը առնչական է երկրորդի և
երրորդի և ուրիշներու գոյութեան հետ.
և երբ նոյն կարգին մէջ շատեր չեն դրա-
նուի, կարելի չէ անոնց համար դասական
Թուականի զործածել։ Ուրեմն առաջին
անուանուիլը ոչ թէ կ'ենթադրէ գերի վե-
րոյ լինիլ, այլ՝ թէ նոյն շարքին մըն ու-
րիշներ ևս կը գտնուին, Եւ այդպէս առաք-
կութիւնը աւելի մըր կարծիքին կը դառ-
նայ նպաստաւոր, այսինքն թէ Պետրոս
միւսներէն տարբեր իշխանութիւն չունէր
և չէր կրնար ըլլալ որ Պետրոս միւսներուն

չունեցածը ունենալու իսկ մենք այստեղ կրնայինք հարցնել հակառակորդներուն թէ ուրեմն Պօղոս ինչո՞ւ կը յիշատակէ Պետրոսի անունը երբ կ'ըսէ՝ «Յակովբոս, կեանքս եւ Յովհաննէս որ կարծեալք սինքն էին» (Գաղատ. Բ 9) :

115.- ՈՒՐԻՇ ԱՄՈՒՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. Հակառակորդները, ինչպէս յիշատակեցինք, փաստեք յառաջ կը բերեն այն բոլոր տեղերէն՝ որոնց մէջ կը տեսնուի Պետրոսի մէջ անցնելը եւ ամէնուն անունով բան մը ըսելը կամ ընելը, եւ նաեւ անոնք՝ երբ Տէրը Պետրոսի կը դառնայ եւ կը խօսի: Այսպէս, Քրիստոս նաւին մէջէն Պետրոսի կը քարոզէ (Ղուկ. Ե 3), Պետրոս ջուրեբուն վրայ կը քալէ (Մատթ. ԺԴ 28), Պետրոս կը հարցնէ առակներուն մեկնութիւնը (Մատթ. ԺԵ 15), Պետրոս կը դառնի զՔրիստոս Աստուած (Մատթ. ԺԶ 16, Յովհ. Զ 6), Պետրոս կը խօսի Այլակերպութեան լերան վրայ (Մատթ. ԺԷ 4), Քրիստոս Պետրոսի ձեռքով եւ Պետրոսի համար եւս կը վճարէ երկղարմեանը (Մատթ. ԺԷ 23), Պետրոս կը հարցնէ թէ ի՞նչ պիտի ընեն ուրեմն (Մարկ. Ժ 27), Քրիստոս Պետրոսի կ'երեւի յարութենէն ետք (Ղուկ. ԻԴ 34): Աւետարանին մէջ յիշուած այս եւ տակաւին ուրիշ տեղերու վրայ դեռ կ'աւելցուին Քրիստոսի համարարմունքն ետք առաքելոց կարգ մը գործերը, որոնց մէջ կը տեսնուի որ Պետրոս միւսներէն առաջ կ'անցնի: Օրինակ, ինքն է որ առաջին անգամ կը խօսի Մատթիայի ընտրութեան ատեն (Գործք Ա 25), առաջին անգամ կը քարոզէ Հոգեգալուստէն ետք (Գործք Բ 14), առաջին անգամ այցելութեան կ'ելլէ Հրէաստանի եկեղեցիներուն (Գործք Բ 32), Հեթանոսները սկիստութեան կ'ընդունին (Գործք Ժ 34), առաջին անգամ կը խօսի առաքելոց ժողովին մէջ (Գործք ԺԵ 7), կը հաստատէ Պօղոսի Թուղթերը (Բ Պետ. Գ 15): Այս բոլորին կուտակութենէն հակառակորդներ փաստեք կը կարծեն քաղել, հաստատելու համար թէ Պետրոսի իշխանութիւնը գեր ի վեր է քան միւս առաքելներուն իշխանութիւնը:

Յայտնի է որ առաւելագոյն եռանդի

կամ առաւելագոյն դործունէութեան նշանները տարբեր են առաւելագոյն իշխանութեան նշաններէն: Յառաջ բերուած բոլոր փաստարկութիւնները ցոյց կու տան թէ Պետրոս արդարեւ գործի եւ խօսքի մէջ առաւելագոյն եռանդ ունէր, որովհետեւ իր անունը պատմական պատահարներու մէջ շատ աւելի անգամ կը հանդիպի քան միւսներունը. բայց այդ ըսել չէ թէ միւսներուն նրա ալ չի հանդիպիր:

Պետրոս եւ Յակովբոս եւ Յովհաննէս, երբեմն նաեւ Անդրէաս նախապատուեալ կ'երևին միւս ութերուն վրայ, վասնզի Քրիստոս ասոնք միայն հետը կ'անէ Այլակերպութեան լերան վրայ (Մատթ. ԺԷ 1), Յայրոսի տան մէջ (Մարկ. Ե 37), Ձիթենեաց լերան վրայ (Մարկ. ԺԳ 3) եւ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ (Մարկ. Ե 37):

Յովհաննէս այնչափ մտերիմ էր Քրիստոսի, որ ինքզինք կը կոչէր «որ սիրէն Յիսուս»։ Նոյնիսկ Պետրոս անոր միջնորդութեան դիմեց Քրիստոսէ իմանալու համար մատնիչին անունը (Յովհ. ԺԳ 23):

Անդրէաս եւ Փիլիպպոս կը յիշատակուին հացին բազմացման հրաշքին մէջ (Յովհ. Զ 7), ինչպէս եւ երբ կարգ մը Հեթանոսներ կ'ուզեն Քրիստոսը տեսնել (Յովհ. ԺԲ 21). Փիլիպպոս կը յիշուի Հայրը տեսնելու հարցումին առթիւ (Յովհ. ԺԴ 8). Թովմաս կը իրախուսէ իր ընկերները՝ մեռնել Քրիստոսի համար (Յովհ. ԺԼ 16). Բարթոլոմէոս կը գովուի Քրիստոսէ իբրեւ ուղիղ եւ աննենդ Իսրայէլացի (Յովհ. Ա 47):

Արդ, ինչպէս յիշատակարաններէն ոչ միւս կ'ապացուցանէ մէկուն կամ միւսին համար առաւելութիւն մ'է, նոյնպէս պէտք է հասկնալ նաեւ Պետրոսի մասին ըսուածներուն պարապալին:

Մանաւանդ որ, Պետրոսի առաջ անցնելը պարզապէս անձնական խանդի գործ էր. ան ստէպ անխորհուրդ նախանձախուզութեան մէջ կ'իյնար, այդ պատճառաւ սոստ լսելով Քրիստոսէ, որ լանդիմանեց իսկ զինք իբրեւ «Թերահաւատ» ծովուն վրայ (Մատթ. ԺԴ 31), իբրեւ «զսասանայ» կեասարիոյ կողմէրը (Մատթ. ԺԶ 23) եւ իբրեւ «ուրացող» ընթրիքի ատեն (Մատթ. ԻԶ 34):

116... ՆԱԽԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՐՈՍԻ.
Պետրոսի մասին ըստածնեբու ի լրումն,
հարկ կը համարենք յիշատակել թէ տարա-
զէպ չէ բնաւ սակայն ճանչնալ անոր վրայ
նախապատուութեան գիրք մը տասներկու-
սին մէջ: Ուր որ քանի մը անձերու ի մի
գումարուած համարումը ժողով մը կայ,
անհնար է որ ամէնքը կարող ըլլան միեւ-
նոյն՝ առաջին տեղը ունենալ. ու այն ա-
տեն ծերութեան, ապետակնաութեան,
փարթամութեան, փորձառութեան եւ այլ
կարգի առաւելութիւններ նկատի կ'առնը-
րին՝ որպէսզի մին ըսնի միւսները բարձրե-
րէն են նախապատու համարուի: Ասիկա սո-
վորական բան մըն է եւ աշխարհի նախամե-
ծաբութիւն մը իր ետեւէն չի բերեր նախա-
մեծարեալին՝ իշխող եղած լինելու առաւե-
լութիւնը:

Այս ստանդարտով է որ կ'ըսենք թէ ան-
տեղի չէ երբեք որ Պետրոսը երկոտասանից
խումբին մէջ նախամեծար համարենք, եւ
այս՝ հիմնուելով պարզապէս իր անունին
միւսներէն աւելի յաճախ յիշատակուելուն
վրայ: Ըստ այսմ կ'ուզենք նկատել թէ Յով-
նանու որդիք եւ որդիք Զերեթեայ նախա-
մեծար են միւս ութերուն վրայ: Բայց եր-
բեք չենք կրնար ըսել թէ չորսին իշխանու-
թիւնը տարբեր էր ութին իշխանութենէն՝
զոր ոչ ոք ցարդ մտարբերեց ըսել:

Մեր վարդապետներէն Գրիգոր Տաթե-
ւացի կը հաւանի գլուխ կոչել զՊետրոս՝
նախամեծաբութեան առաւմով: Ու նախա-
մեծաբութիւնը կը հիմնէ՝ երեք կէտերու
վրայ. «Նախ վասն դաւանութեան նախկին,
երկրորդ՝ վասն սիրոյն, երրորդ՝ վասն ծե-
րութեան» (Գիրք Հարցմանց, Գլ. 1Ա եւ
Գլ. Թ): Սակայն նկատել պէտք է թէ Պե-
տրոսի անունը նախամեծար է դաւանութենէ
առաջ, եւ թէ սիրոյ նախամեծաբութիւնը
աւելի է Յովհաննէսի՝ քան Պետրոսի վը-
րայ. եթէ սէրը չիմանանք լոկ իրեւե իռանդ
խօսքի եւ զործքի մէջ, ուստի իրեւե աւելի
հաւանական կը մնայ ծերութեան երրորդ
պատճառը, որ գրեթէ ընդհանրապէս կը
յիշատակուի հին աւանդութեանց մէջ:
Նախնի հարկերէն ոմանք կ'ըսեն նաեւ թէ
Պետրոս առաքեալներուն մէջ նախակոչն
էր, որովհետեւ թէեւ Անդրէաս եւաւ Բը-

րիտոսի առաջին հետեւողը, սակայն ան
անմիջապէս Գրիտոսի տարաւ իր Սիմոն
«կարայրը» որ իրմէ երէց էր, աւտի եւ ա-
ռաջնութիւնը Անդրէասէ անցաւ Պետրոսի:

Կարելի է աւելցնել տակաւին թէ Պե-
տրոս արդէն կարծես նախամեծաբութեան
դիրք առցած էր առաքելական կոչումէն
ալ առաջ՝ ձկնորսութեան արուեստին մէջ
ունեցած առաւելութեամբը: Այդ, յայտնի
է թէ երկոտասանից խումբը կազմուած էր
Կափառնաւմի ձկնորսներէն եւ մաքսա-
ւորներէն, ու Պետրոս առաքելական պաշ-
տօնին մէջ ալ իր նախկին արհեստակիցնե-
րուն եւ ծանօթներուն խումբէն ներս կը
պահէր մեծաբանքի իր այն դիրքը՝ զոր նա-
խապէս ունէր:

Պէտք է գիտնալ նաեւ թէ Երուսաղէմի
առաքելական ժողովէն ետք երբ առաքեալ-
ները սահմանեցին որ Յակոբոս, Պետրոս եւ
Յովհաննէս քարոզեն հրէական չըմանակին,
եւ Պողոս ու Բարնաբաս՝ հեթանոսաց ո՛նէլ,
Պետրոսի եւ Պողոսի գործունէութիւնը բազ-
մապատկուեցաւ միւսներէն աւելի եւ այն
ատենն սկսաւ Պետրոսի եւ միանգամայն
Պողոսի գլխաւոր համարուին ու կոչուիլը
շատերէն. Երկուքին միջեւ հաւասար էր այս
գլխատրութիւնը, որով կարելի չըլլար
հաստատել Հռովմէականներու կարծիքը:

117... ԱՌԱՐԿԱՌԹԻՒՆՆԵՐ ԾՈՒՐԲ ՀԱՅՐԵ-
ՐԵՆ. Հակառակորդները տակաւին փաստեր
կը քաղեն Ս. Հայրերէն, ու պատմութիւն-
ներէն բազմաթիւ յիշատակութիւններ կ'ը-
նեն իրենց կարծիքին ի նպաստ: Զափազանց
երկար պիտի ըլլար մի առ մի յառաջ բե-
րել արտաբեր Ս. Գրոց այս առարկաներու-
ները, ուստի անոնց հերքումին համար կը
բավականանանք քանի մը նկատողութիւն-
ներ ընել միայն:

Նախ, Պետրոսի իշխանութեան զօրու-
թեան, հարտութեանց եւ այլ առաւելու-
թեանց մասին ըստածնեբու զործածուած են
նաեւ միւսներուն համար՝ այսպէս, գլուխ
կոչուած է նաեւ Երմիոյ Տեառնեղբայր,
սիւն՝ Յովհաննէս, Եսիմ՝ Պողոս, եւ այլն:

Երկրորդ՝ այդ խօսքերուն մեծ մասը ու-
րիշ բան ցոյց չեն տար բայց եթէ նախամե-

ծարգութիւնը՝ հրուն մասին խօսեցանք արդէն:

Երրորդ, այդ խօսքերուն մէկ մասն ալ չափազանցեալ բացատրութիւններ են դուրանութեան եւ ներքողի, զորս Ս. Հայրերը եւ եկեղեցական մասնագիտներ հիւսիսէ թուոն ետանդով հիւսեր են քրիստոնէութեան դիւցազուններուն վրայ, եւ որոնցմէ չեն զլացած ոեւէ սուրբի համար, մանաւանդ զորաւորական ճառերու եւ օրհնարանական երգերու մէջ:

Զորքորդ, այդ խօսքերը Պետրոսի համար բան մը հաստատած աստիճան չեն բացատրեր միւս առաքեալներուն համար, որով եւ ամբողջ ըստածները կը վերաբերին Պետրոսի առաքելական կոչումին եւ ոչ թէ անոր վեր-առաքելական ենթադրեալ հանդամանքներուն:

118.- ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ. Եկեղեցոյ իշխանութեան ձեռն մասն այս ըստածներուն ի լրումն՝ համառօտ տեղեկութիւններ տանք նաեւ աստիճաններու բաժանմանց վրայ:

Քրիստոսէ՝ Երկոստասներուն տրուած իշխանութիւնը իր նախնական ծագման մէջ կը պարունակէր բոլոր աստիճանները համապատասխան, որոնք յետոյ՝ պարագայից բերունքին համեմատ պիտի բաժնուէին եւ բաժնուեցան ալ: Իսկ 72 աշակերտներուն տրուած իշխանութիւնը պատուով եւ զուգէ իսկութեամբ աւելի ստորին էր, որովհետեւ եթէ անոնք ալ իրենց իշխանութիւնը նոյն խօսքերով ընդունեցին Քրիստոսէ՝ որոնցմով ընդունած էին Երկոստասները, լայց իրենց պարագային չէին ըսուած այն վերջին բառերը որոնք ըսուած էին առաքեալներուն:

Սակայն կրկին դասակարգութիւնները սկսան շուտով դանդաղանալ քրիստոնէութեան պտղին ժամանակներուն մէջ, օր Եւկեղեցոյ պաշտօնեաները երկու դասակարգերու բաժնուեցան: Ստորնագոյնն էր ժողովուրդին վրայ անմիջական պաշտօնէութիւնը, օր է երեցութիւնը կամ քահանայութիւնը, եւ թորքորդոյնը՝ հաստատեցաներուն եւ պաշտօնեաներուն վրայ ընդհա-

նուր տեսչութիւնը՝ որ կոչուեցաւ տեսչութիւն կամ եպիսկոպոսութիւն:

Երբ Պօղոս կը յանձնարարէր Տիոտի «կացուեցանել ըստ քաղաքացի երիցունս» (Տիտ. Ա. 5), յայտնապէս իրարմէ կը զանազանէր երիցութեան ստորնագոյն իշխանութիւնը եւ տեսչութեան բարձրագոյն հրակոչութիւնը՝ ըստ այսմ, քահանայները եւ եպիսկոպոսները նախնական աստիճանները եղան եկեղեցական իշխանութեան կամ պաշտօնէութեան:

119.- ԱՍՏՈՐԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ. Որովհետեւ ստորնագոյն դասակարգը պէտք ունէր օժանդակութեան իր մասնաւոր գործողութիւններուն մէջ, եւ աստիճաններու՝ հետզհետէ յառաջանալու համար գործին մէջ, անհրաժեշտ էր որ օգնականներ ունենար. ու այսպիսով կազմուեցան քահանայութեան ստորնագոյն աստիճանները՝ որոնք եւ հաստատուեցան անմիջապէս:

Սարկաւազմ է երիցութեան անմիջական օգնականը, ու առաքեալները քարոզութեան համար տակաւին ընդ աշխարհ չսփռուած, հաստատեցին տարկաւոր աստիճանը (Գործք 2 1) եւ յետոյ Պօղոս աւելցուց յատուկ կանոնադրութիւն տարկաւորաց համար (Ա Տիմ. Գ 8): Սարկաւազմութիւնը եղաւ եւ է ընդունուած աստիճան բոլոր եկեղեցիներէն:

Սարկաւազմութեան ստորին ուրիշ աստիճաններ ալ եղան: Բայց ասոնց թիւն մասին կը տարբերին Յոյն եւ Լատին եկեղեցիները: Մինչ Յոյները ուրիշ երկու աստիճաններ միայն կ'ընդունին (կիսաապրկաւազութիւն եւ ընթերցողութիւն), Լատինները ունին հինգ աստիճաններ, որոնք են կիսաապրկաւազութիւն, փանրկաւազութիւն, երգչութիւն, ընթերցողութիւն եւ զոմապաւութիւն:

Բացի ասոնցմէ, երկուքն ալ կ'ընդունին ազմասերգութիւն կամ երգեցողութիւն կամ կզերիկաւութիւն, ոչ իբրեւ աստիճան այլ՝ սկիզբն աստիճանաց օր կը տրուի յատուկ օրհնութեամբ:

Հայ եկեղեցւոյ այժմեան սովորութիւնը կ'ընդունի սկիզբն աստիճանաց եւ եօթն աս-

տիճանը մինչև քաճանալութիւն. այլ հաւանական է կարծել որ հնազոյն դարերու մէջ այսպէս եղած չըլլայ, այլ՝ ունեցած միայն սկզբնային աստիճանաց եւ մինչև քաճանալութիւն չորս աստիճաններ, Յունաց համեմատ:

Որովհետեւ այսպիսի խնդրոց նկատման տեղը հոս չէ, կը բաւականանանք այս համառոտ տեղեկութիւններով միայն:

120.— ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. Քաճանալութեան եւ եպիսկոպոսութեան միջև իսկապէս չկան աստիճաններ, այլ միայն պատույն եւ գործոց դիրքեր:

Ի հնումն ունինք անուանալիքներ, որ աստիճանութեան դիրք էր երէցներու եւ քաճանաներու մէջ, որոնք եկեղեցիի մը պաշտամունքը կը կատարէին եւ միասին կը ծառայէին նոյն եկեղեցիի ժողովուրդին:

Ունինք եւ քորեպիսկոպոսութեան անուանք, որ է դիւղական տեսչութիւն. քորեպիսկոպոսներն էին օղնականները տեսուչներու կամ եպիսկոպոսներու՝ աւաններու եւ դիւղախումբերու մէջ:

Արեւայութիւնը եկեղեցական աստիճան չէ, թէեւ պարզ օրհնութեամբ կը տրուէր: Արեւայները կրօնաւորներ են, որոնք աշխարհէ հեռացած եւ կուսակրօնութեան յընթրուած են, իրենց կեանքը կ'անցնեն ճշնութեան մէջ եւ հոգեւոր գործերով. անոնց յատուկ էր կնիւղը կամ վեղարը, որ է նշանակ մեռելութեան եւ ապաշխարութեան եւ որ կը կարծուի իբր նմանողութիւն կուսութեան քօղի:

Վարդապետութիւնն ալ եկեղեցական իշխանութեան աստիճաններու կարգին չէ, այլ է պարզապէս նուիրագործութիւն ուսուցչական պաշտօններու՝ որ վարդապետներու գործն էր: Վարդապետութիւնը կը տրուէր անոնց՝ որոնք վկայուած էին հմտութեամբ եւ դարպասամբ աստուածային ուսմանց մէջ. ան երկու դասակարգ ունի, մասնաւոր եւ ծայրագոյն՝ որոնք ցարդ կը տրուին դպրոցներու մէջ դիտական ընթացք աւարտողներուն: Եկեղեցիին եկեղեցական նուիրագործութիւններ եւ յատուկ պատիւներ չը-

նորհեց Ս. Գրոց եւ աստուածային իրաց ուսուցիչներուն, ու այսպէս վարդապետներ փայլեցան Եկեղեցւոյ մէջ:

Քաճանալութեան աստիճանը, որ սովորաբար անբաժան էր եւ է արեւայութեանն ու վարդապետութեանն, ընդարձակեց արեւայաց եւ վարդապետաց գործունէութիւնը՝ ժողովուրդին պէտքը եւ եկեղեցական իշխանութեան պաշտօնը լրացնելու համար:

121.— ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԻՒՆ. Եպիսկոպոսութիւնը տեսչութեան հիմնական աստիճանն է Եկեղեցւոյ մէջ: Պէտքերուն տարածումը եւ հսկողութեան ընդարձակումին հարկն է որ հետզհետէ հսկողութեան այս պաշտօնին աստիճանները շատցուց: Իր նպատակն էր հսկողութեան դրօնները այնպէս մը հիսուլ իրարու հետ, որ քրիստոնէից հասարակութիւնները, որոնք արտաքին յարաբերութիւններ ունէին՝ պետական կամ ազգային, տեղական կամ քաղաքական գոնաւորումներով, նոյնօրինակ հաղորդակցութիւն եւս ունենային՝ իրենց կրօնական եւ եկեղեցական պէտքերը լրացնելու համար:

Թէեւ շատ են եպիսկոպոսական դասակարգութեան մէջ աստիճաններու եւ պատիւներու անունները, եւ կոչումով ալ կը տարբերին քրիստոնէական դանազան եկեղեցիներու մէջ, սակայն թէ՛ բաժանման ընդհանուր պահանջից եւ թէ՛ եկեղեցիներու հաստատագրին սովորութեանց համեմատ՝ յարմարագոյն է չորսի բաժնել դան:

Առաջին աստիճանը, ստորէն վեր բարձրանալով, պարզ եպիսկոպոսութիւն է: Ժողովուրդին առաջին համախմբութիւնն է դաւառը, որ է քաղաք մը՝ իր շրջակայ արուարձաններով ու գիւղերով: Գաւառը եկեղեցական անուանումով կը կոչուի Վիճակ կամ քով եւ վիճակի մը կամ թեմի մը տեսչին է Եպիսկոպոսը. այս պատճառաւ է որ ան կը կոչուի նաեւ Վիճակաւոր քովակալ, առաջնորդ:

Միացեալ գաւառները կը կազմեն նահանգները ու նահանգներուն գլուխ են արքիպիսկոպոսները՝ իբրեւ վերասեսուններ կամ մեծ եպիսկոպոսներ: Անոնք կը կոչուին նաեւ մետրոպոլիտներ, որ է տեսուչ մարա-

քաղաքի, որովհետեւ սովորութիւն էր մետրոպոլիս կամ մայրաքաղաք կոչել նահանգապետի քաղաքները:

Միացեալ նահանգները կը կազմեն աշխարհի մը կամ երկիր մը կամ պետութիւն մը կամ ազգ մը. իսկ այս վերջիններուն դրուիւր կ'ըլլան հայրապետներ, որոնք կը կոչուին պատրիարք կամ կաթողիկոս, նաեւ եպիսկոպոսապետ եւ քահանայապետ: Հայրապետներու հետ կանգ կ'առնէ եկեղեցւոյ մէջ տեսչական կամ հսկողական իշխանութեան տարածումը կամ ընդարձակութիւնը:

Սակայն իւրաքանչիւր աշխարհ կամ երկիր կամ պետութիւն կամ ազգ ունի ոչ միայն նահանգներ որ իր մարզն են, այլ նաեւ նահանգներ՝ որոնք ինչ ինչ առաւելագոյն իրաւունքներ եւ ազատութիւններ կը վայելեն, կամ են ենթարկեալ կամ հարկատու պետութիւններ, եւ կամ որեւէ ուրիշ կերպով տէր են առանձնաշնորհներու՝ երկրին քաղաքական միութեան մէջ: Այսպիսի նահանգներ, տարբեր ըլլալով հասարակ նահանգներէ, տարբերեցան եկեղեցական կարգին մէջ եւս, վասնզի անոնց տեսուչները նկատուեցան արքեպիսկոպոսներէն վեր եւ հայրապետներէն վար ու կոչուեցան մեծ արքեպիսկոպոս, մեծ մետրապոլիտ, իգտարֆոս, Յախագահ փոքր պատրիարք եւ մասնաւոր կաթողիկոս:

122.— ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. Դառնալով հայրապետներուն, աներկբայ է անոնց հաստատութիւնը Քրիստոսէ, ուստի հայրապետական աթոռները կ'ըսուին եւ են եւ պէտք է լինին առաքելական՝ թէ՛ ըստ հիմնարկութեան եւ թէ՛ ըստ յաջորդութեան:

Սակայն միւս կողմէ կը տեսնենք որ Երկոտասաններուն իւրաքանչիւրէն չէ որ կ'ըլլեն եւ ամբի կու գայ հայրապետական աթոռը, ու ամէն հայրապետական աթոռ անմիջականօրէն երկոտասաններէն մէկուն չի բարձրանար միշտ: Այս մասին բաւական ըլլալ գիտնալ թէ բացարձակապէս հարկաւոր չէ որ հայրապետութիւնները առաքելոց թիւին չափ ըլլան, եւ թէ՛ շատ արտաքին պարագանք օժանդակեցին կազմելու եւ հաստատելու հայրապետական աթոռներ. եւ այսպէս, օրինական եւ պատահական պատ-

ճառներու խառնումէն հաստատեցան հայրապետական աթոռներ եւ որոշուեցան այդ աթոռներուն տեղերը, անոնց իշխանութեան սահմանները: Ինչ որ օրինական է, էական է եւ անփոփոխ. ինչ որ պատահական՝ էական եւ անփոփոխ չէ: Եկեղեցական պատմութեան կը պատկանի զէպէր քննիւով ցոյց տալ իւրաքանչիւր հայրապետութեան կազմութիւնը: Մենք հոս նշանակենք միայն անունները:

Հնագոյն երեք դարերուն մէջ ունինք երեք հայրապետութիւններ. Հռովմէական հայրութեան մէջ, երեք ալ՝ հայրութեան սահմաններէն արտաքոյ, արեւելեան եւ հարաւային աշխարհներու մէջ:

հայրութեան սահմաններուն մէջ եղածներն են Հռոմ՝ հայրութեան մայրաքաղաքը, Աղեքսանդրիա՝ մայրաքաղաք Եգիպտոսի, նոյնպէս մնացած Պաղմանայ անկումէն յետոյ եւ Անտիոք՝ մայրաքաղաք Ասորոց, նոյնպէս մնացած Սելեւկեանց անկումէն ետք:

հայրութեան սահմանէն դուրս եղածները հայրապետական այն աթոռներն են, որոնք հաստատուեցան Հայոց, Պարթևաց եւ Եթովպացոց թագաւորութեանց մէջ:

հայրութեան հայրապետութիւնները շատ յառակ կերպով չեն կրնար հաստատուիլ իրենց առաքելական հիմնադրութիւնը: Հըռոս Պետրոսն ու Պողոսը կը պատուէ իրրեւ Հիմնադիրներ, թէեւ Պետրոսի ի Հռոմ գործունէութիւնները Պողոսին չափ ապացուցական չեն. նոյնպէս Անտիոք կը պատուէ Պետրոսն ու Պողոսը միանգամայն, թէեւ Պետրոսի՝ Անտիոքի մէջ գործունէութիւնը կասկածելի է շատ. իսկ Աղեքսանդրիա Մարկոս Աւետարանիչը կը պատուէ իրրեւ իրեն Հիմնադիր, թէեւ նա ալ երկոտասաններէն չէ:

հայրութեանց արտաքոյ հայրապետութիւնները ունին իրենց առաքելական հիմնադիրները, վասնզի Հայոց աթոռը յառաջ կու գայ Բարթողիմէոսէն եւ Թադէոսէն. Պարթևացը՝ Շմաւոնէն, որ է Սիմոն Կանանացին, եւ Եթովպացոցը՝ Մատթէոս Աւետարանիչէն, զոր ոմանք կը շփոթեն Մատթիայի հետ՝ Մատթէոս եւ Մատթիա

անուններու շտանկան հնչմանց նմանաձայնութիւններուն պատճառաւ:

Յետ ժամանակաց, երկու հայրապետականներ աւելցան նախորդներուն վրայ: Եւրուսաղէմիւն հաստատուեցաւ Նիկիոյ ժողովին մէջ՝ ի պատիւ Տնօրինական Տեղեաց, մինչ նախադէմ Երուսաղէմ եպիսկոպոսականին մըն էր Պաղեստինացւոյ՝ Կեսարիոյ եպիսկոպոսին ենթարկուած: Եւրուսաղէմ եղաւ աթոռ Յակոբոս Տեառնեղբօր, զոր ումանք նոյն կը կտրծէին Յակոբ Ալփեանի հետ՝ որ Երկոտասաններէն մին էր, իսկ ումանք կը կտրծէին ուրիշ մը Շօթանասուններէն:

Նմանապէս Բիւզանդիոն, որ եպիսկոպոսութիւն էր, պատրիարքութեան վերածուեցաւ՝ երբ դարձաւ Կոստանդնուպոլիս եւ ե-

ղաւ կայսերանիտալ Կ. Պոլսոյ հայրապետները իրենց աթոռք կ'ընծային Անդրէասի, որ Յունաստան քարոզեց եւ Կորնթոս նահատակուեցաւ, կամ Յովհաննէսի՝ որ քարոզեց Փոքր Ասիա եւ հանդեցաւ Եփեսոս, որովհետեւ երկու նահանգներն եւս իրենց տրուեցան իրրեւ հայրապետական սահման:

Ուրիշ պատրիարքական կամ կաթողիկոսական աթոռներ եւս կը յիշուին ալլելուայլ ժամանակաց պատմութիւններու մէջ: Անոնք 2-րդ կարգի կամ մասնաւոր պատրիարքութեանց աթոռներն են, այս պատճառաւ քաւելորդ կը նկատենք յիշել զանոնք եւ կը փակենք մեր ծանօթութիւնները եկեղեցական իշխանութեան աստիճաններուն վրայ:

(Շար. 4)

ՄԱՀԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

